

**GLOBALLASHUV TUSHUNCHASI, MOHIYATI VA JAMIYAT
HAYOTIDA NAMOYON BO'LISHI**

Po'latov Ro'zimurod Farhod o'g'li

Chirchiq davlat pedagogika universiteti

Gumanitar fanlar fakulteti Milliy g'oya ma'naviyat

asoslari va huquq ta'limi 2-bosqich talabasi

E-mail: polatovrozimurod6@gmail.com

Annotatsiya. Globallashuv so'zi so'nggi yillarda juda ko'p qo'llaniladigan bo'ldi. Qaysidir adabiyotda unga «Globallashuv jarayonida butun yer shari kichik bir qishloqqa aylanib qoladi», deya ta'rif berilgan bo'lsa, yana birida «Globallashuv axboriy jamiyat sharoitida amalga oshadi, uning ko'rinishlaridan biri sifatida axborot oqimining keskin kuchayishi, keng ravishda ommaviy madaniyatning kirib kelishidir»,— deb ta'kidlangan.

Kalit so'zlar. Mafkura, ijtimoiy hayot, globallashuv, ommaviy madaniyat, ma'naviyat, axborot, iqtisodiyot.

Manbalarda keltirilishicha, globallashuvning davlatlar o'rtasidagi savdo-sotiq va boshqa sohalardagi hamkorlikni rivojlantirishga yaxshigina hissa qo'shishi barobarida, milliy madaniyatga ulkan tahdid ekani ham e'tirof etiladi. Xullas, nima bo'lgan taqdirda ham bu fikrlarning barchasida inkor etib bo'lmaydigan haqiqat mavjudki, ayni paytda biz ularning hayotdagi guvohiga ham aylanganmiz. Lekin bu paytda jamiyatimiz uchun uning guvohiga aylanishdan ko'ra, biror bir amaliy hissa qo'shish foydaliroq ekani ayon bo'lmoqda. Darhaqiqat, bu fikrlarimizni globallashuv natijasida yuz berayotgan savdo-sotiq va boshqa sohalardagi ijobiy o'zgarishlarga nisbatan emas, balki, milliy madaniyatimizga bo'layotgan tahdid va keng ravishda kirib kelayotgan ommaviy madaniyatga nisbatan aytayotganimizni yaxshi bilib tushunamiz. XXI asr boshlariga kelib dunyo mamlakatlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir shu qadar kuchayib ketdiki, bu jarayondan to'la ximoyalani olgan birorta ham davlat yo'q, deb to'la ishonch bilan aytish mumkin. Hattoki, xalqaro tashkilotlardan uzoqroq turishga intilayotgan, ularga a'zo bo'lishni istamayotgan mamlakatlar ham bu jarayondan mutlaqo chetda emas. Globallashuv shunday jarayonki, undan chetda turaman, degan mamlakatlar uning ta'siriga ko'proq uchrab qolishi mumkin. Bunday g'ayri ixtiyoriy ta'sir esa ko'pincha salbiy oqibatlariga olib kelmoqda.

Globallashuvning turli mamlakatlarga o'tkazayotgan ta'siri ham turlicha. Bu hol dunyo mamlakatlarining iqtisodiy, axborot, ma'naviy salohiyatlari va siyosati qanday ekani bilan bog'liq.

Globallashuv - turli mamlakatlar iqtisodi, madaniyati, ma'naviyati, odamlari o'rtasidagi o'zaro ta'sir va bog'liqlikning kuchayishidir. Globallashuvga berilgan ta'riflar juda ko'p. Lekin uning xususiyatlarini to'laroq qamrab olgani bizningcha, fransuz tadqiqotchisi B.Bandi bergan ta'rif. Unda globallashuv jarayonining uch o'lchovli ekaniga urg'u beriladi:

- globallashuv-muttasil davom etadigan tarixiy jarayon;
- globallashuv-jahonning gomogenlashuvi va universallasuvi jarayoni;
- globallashuv-milliy chegaralarning "yuvilib ketish" jarayoni.

Globallashuvning mamlakatlar iqtisodiy siyosati va ma'naviyatiga o'tkazishi mumkin bo'lgan ijobiy va salbiy ta'siri Hindistonning mashhur davlat arbobi Mahatma Gandining quyidagi so'zlarida yaxshi ifodalangan: "Men uyimning darvoza va eshiklarini doim mahkam berkitib o'tira olmayman, chunki uyimga toza havo kirib turishi kerak. Shu bilan birga ochilgan eshik va derazalarimdan kirayotgan havo dovul bo'lib uyimni ag'dar-to'ntar qilib tashlashi, o'zimni esa yiqitib yuborishini ham istamayman". Shuning uchun ham milliy istiqloq g'oyasini bugungi globallashuv jarayonida uyimizni, hayotimizni toza havo bilan ta'minlab, ayni paytda "dovullar"dan saqlash omili ekanligini anglash muhim.

Ko'cha-ko'yda ko'zingiz tushsa, uyaladigan bir ahvoldagi yurish-turish va o'zini tutish xollari ko'payib ketmoqda. Darhaqiqat, ana shunday kiyingan qiz bilan yurgan va egnidagi futbolkasiga allaqaysi xorij estrada yulduzining behayo surati tushirilgan yigitlar internet, turli audio va videodisklar, bundan tashqari teleseriallar orqali kirib kelayotgan va psixologiyaga kuchli ta'sir etayotgan g'arbona madaniyatning quliga aylanish barobarida, milliy madaniyatimizni tanazzul ko'chasiga olib kiruvchi jonli vosita ham bo'lib qolmoqda. Xo'sh, ular buni qayerdan o'rganayapti? Qanday ta'sir ostida ularning ongi hayosizlikni tabiiy jarayon sifatida qabul qilmoqda? Vaholanki, g'arbona kiyinish madaniyati olisda bo'la turib ham yoshlarni mahf etayotgan ekan, milliy madaniyatimiz targ'ibotchilari, ya'ni yot madaniy olam ta'sirida bo'lmaganlar nega yonida bo'la turib ham ularni bu ta'sirlardan asrab qololmayapti? Fikrimcha bu, savollarga javob topish uchun kundalik turmush tarziga nazar tashlasak kifoya. Chunki bugun kattalar e'tiroziga sabab bo'layotgan yosh o'smirning odob-axloqi, so'zlashish va kiyinishidagi madaniyati birdaniga osmondan tushmayapti. U yashayotgan turmush tarzimizda shakllanayapti va rivojlanayapti.

Bugungi kunda O'zbekiston aholisining 70 foizi o'zlarining axboriy ehtiyojini televidenie orqali to'ldiradi. Bundan tashqari tarqalganlik va ta'sir etish jihatidan ham televidenie radio, matbuot va internetga nisbatan birinchi o'rinda turadi. Biz o'quvchiga maktabda ma'naviyatimizga oid darslarni o'tamizu, u esa uyida kechqurun milliy g'urur va iftixor uyg'otadigan, o'zbekona axloq va tarbiyaning go'zal ko'rinishlari mahorat bilan tasvirga tushirilgan, yuksak insoniy fazilati bilan yosh qalbda havas uyg'otadigan o'zbek filmi emas, balki manfaat asosiga qurilgan

munosabat va tarbiyaviy jihatdan axloqi sayoz bo'lgan, kiyinishu o'zini tutishlari esa mutlaqo o'zbekona mentalitetga to'g'ri kelmaydigan qahramonlarga to'la xorij filmi yoki serialini tomosha qiladi. Takidlab o'tish kerakki, so'nggi paytda bunday seriallar kamaydi, lekin «Gvadalupe», «Esmeralda», «Kamilla» kabi seriallarning o'ziyoq, televizor qarshisida eng ko'p tomoshabin o'tiradigan vaqtda namoyish etilishi natijasida ulkan ta'sir doirasiga erishdi. G'arbona madaniyatni yoshlarimizga istaganicha targ'ib qildi. Biz esa uni o'zimiz tugul farzandimiz bilan qo'shib ko'rdik, qulog'imizga «Jadi» seriali qahramonining uzun toshli ziragidan taqib, bellari ochiq kiyimini kiydik. Hatto ayrim yoshlarimiz havas bilan ro'moligacha o'radik. Aqlini tanib, «To'maris», «Shiroq» kabi afsonalarni, «Mehrobdan chayon» va «O'tgan kunlar» kabi asarlarni o'qib, milliylik neligi bilan endigina qiziq boshlagan uka-singillarimiz esa TV orqali kecha-kunduz aksariyati yengil-elpi hayot tarzini namuna qilib ko'rsatuvchi sayoz ishlangan, kishida fikr uyg'ota olmaydigan shu bilan birgalikda go'zal axloq va go'zal insoniy xarakterni shakllantirishga hissa qo'sha olmaydigan kliplarga mahliyo bo'lib qolmoqda. Har yili «O'zbekfilm»da ko'pdan ko'p sara filmlar ishlanmoqda. Ular orasida chinakam milliy madaniyatimizni namoyish qila olgani uchun xorij festivallaridan sovrindor bo'lib kelganlari qancha. Shunday ekan, boshqa davlatlar o'zga madaniyatni targ'ib qiluvchi seriallarni teleekranda bermaslikka harakat qilayotgan va ko'proq o'zining milliy qahramonlari ulug'langan kinofilmlarni namoyish etayotgan bir paytda, nega endi biz ulkan ishtiyoq bilan xorij filmlarini ekranga uzatamiz? Bu orqali yoshlarimizni kimga havas qilib yashashga o'rgatayapmiz? Bu borada masalaning qo'shiqchilar bilan bog'liq jihati-ku alohida bir mavzu. Ammo bitta xorij kinosini qo'yganda ortidan 2 ta o'zbek filmini namoyish etish va bu orqali milliy madaniyatimizni saqlab qolishga qaratilgan immunitet hosil qilish zarurat ekani to'g'risida kim o'ylaydi? Agar bu o'rinda o'zbek filmlari kam ishlab chiqarilayapti deya e'tiroz bildirsangiz, mazkur fikringizni qo'llab-quvvatlamagan bo'lardim. Sababi birgina o'tgan yilning o'zida har jihatdan puxta ishlangan kino va badiiy filmlar tayyorlangan. Bizda esa negadir har kuni berilishi lozim bo'lgan filmlar bayramlar arafasidagina uzatiladi, vaholanki nafaqat yosh o'smirning, balki har qanday insonning ham ongi har kuni rivojlanishda bo'ladi. Bir bayramdan ikkinchi bayramgacha bo'lgan davr orasida inson ongida shakllanib ulgurgan yot ta'sirlarga esa birgina badiiy film orqali immunitet hosil qilib bo'lmaydi. Shunday ekan, mutasaddilar bu borada jiddiy mulohaza qilib ko'rishlari lozim. Zero, bugungi taraqqiyot globallashuv jarayonida milliy madaniyatimizni asrab qolish eng muhim vazifalarimizga aylanayotgan ekan, avvalo, uni televidenie, radioda uzatilayotgan asarlar, tasvirlar orqali shunday darajada targ'ib qilish kerakki, bu targ'ibotning ta'siri chet el filmlari orqali kirib kelayotgan xorij madaniyati ta'siridan anchagina kuchli bo'lsin.

Dunyoning mafkuraviy manzarasi deganda, jamiyat taraqqiyoti qonunlari, uning rivojlanish tendensiyalarini muayyan ijtimoiy guruh, etnik birliklar, siyosiy

kuchlarning o'ziga xos manfaatlaridan kelib chiqib talqin qilish va unga asoslangan holda insoniyat istiqbolini belgilashga qaratilgan mafkuraviy tizimlar majmui tushuniladi. Tarix o'zga hududlarni zabt etish maqsadida olib boriladigan harakatlar doimiy takomillashib, qo'llanadigan usul va vositalar mukammalashib borganini ko'rsatadi. Bugungi kunda esa ushbu vositalarning miqdoriy va sifatiy ko'rsatkichlari yanada murakkab xarakter kasb etmoqda.

Insoniyat to'plagan urush qurollari butun Yer sayyorasidagi hayotni bir necha marta yo'q qilib tashlash darajasiga etdi. Garchi shunday bo'lsada, kishilik jamiyati taraqqiyotining hozirgi davrida turli siyosiy kuchlar va harakatlarning mafkuraviy vositalar orqali o'z ta'sir doirasini kengaytirishga intilishi oqibatida mutlaqo yangicha sifatga ega bo'lgan jarayonlar ham kuzatilmoqda. Bu o'z rivojlanish tarixiga ega dunyoning mafkuraviy manzarasining bugungi kundagi o'ziga xos xususiyatlarini belgilab bermoqda.

Insoniyat taraqqiyotining ilk davrlarida deyarli barcha xalqlarda mifologiya universal xarakterga ega bo'lgan bo'lsada, bir tomondan, o'ziga xos xususiyatlarga ega ijtimoiy guruhlar va ularning ayricha manfaatlarini ifodasi bo'lgan tom ma'nodagi mafkuraviy tizimlar shakllanmagani, ikkinchi tomondan, yer yuzining turli nuqtalari o'rtasidagi aloqalar rivojlanmagani, kishilik jamiyati yagona organizmni tashkil etmagani uchun dunyoning yaxlit mafkuraviy manzarasi haqida gapirish mumkin emas. Xalqlar, davlatlar o'rtasidagi ijtimoiy aloqalar kuchsiz bo'lgan bir davrda monoteistik dinlarning yuzaga kelishi, ularning o'z hukmronligini o'rnatish yo'lida olib borgan kurashi natijasida esa dunyoning diniy qarashlar ustuvor bo'lgan ilk mafkuraviy manzarasi shakllandi.

Jahon dinlari tarqalgan hududlar nisbatan barqarorlashgan bir sharoitda dunyoda iqtisodiy hukmronlik uchun kurashning boshlanishi, ilmiy bilimlarning rivojlanishi, xalqlar, davlatlar o'rtasidagi aloqalar qamrovining kengayishi dinning g'oyaviy regulyatorlik rolining asta-sekin pasayishiga olib keldi.

Xulosa. Qisqa vaqt davomida alohida mavqega talabgorlik qilgan natsizmni inobatga olmaganda, asosan sotsialistik va burjua mafkuralari orasida bo'lgan kurash esa dunyoning mafkuraviy manzarasi rivojida yangi bosqichni boshlab berdi. U hukmronlik uchun kurashda g'oyaviy omilning o'rni va ahamiyati yanada oshganini ko'rsatish barobarida global konfrontatsiya asosiga qurilgan mafkuraviy manzaraning shakllanishiga olib keldi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. – Toshkent: "O'zbekiston" 2016.
2. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. –Toshkent: "O'zbekiston" 2017.

3. Mirziyoyev Sh.M. Qonun ustuvorligi va inson manfaatlarini ta'minlash – yurt taraqqiyoti va xalq farovonligining garovi. – Toshkent: “O‘zbekiston” 2017.
4. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan quramiz. – Toshkent: “O‘zbekiston” 2017.
5. Karimov I. O‘zbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siyosat, mafkura. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 1996.
6. Karimov I. Vatan ravnaqi uchun har birimiz mas’ulmiz. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2000
7. Karimov I.A. Yuksak ma’naviyat – engilmas kuch. – Toshkent: “Ma’naviyat”, 2008.
8. Karimov I.A. O‘zbekiston Mustaqillikka erishish ostonasida. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2011.
9. G.Gaffarova, A.Abdullayev. Axborotlashgan jamiyatda ma’naviy hayotning o‘ziga hos xususiyatlari. Academic Research in Educational Sciences, 2(Special Issue 2) 75-86, 2021.
10. Po‘latov R. F. (2023). Yosh avlodda ma’naviy axloqiy sifatlarini rivojlantirish. Academic Research in Educational Sciences, 4(1), 316-320.
11. Po‘latov R.F. (2023) Необходимость юридического образования в учебных заведениях. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences, 4 (2) 772-776.